

УДК 347.9:347.963](477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-18>**Грабовська Оксана Олександрівна,**

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри цивільного процесу

Навчально-наукового інституту права,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

вулиця Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4590-2000>**ІНТЕРЕС ЯК СКЛАДОВА ПАРАДИГМИ СТАНОВИЩА
ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

З часу набуття Україною незалежності, цивільне процесуальне законодавство постійно трансформується. Остання редакція Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), яка була прийнята у 2017 році, також періодично доповнюється новими положеннями на потребу сьогодення. Змін зазнали усі без виключення інститути, серед яких – інститут правосуб'єктності. Змінено не лише традиційні назви груп суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, а й здійснено їх поділ у новий спосіб, шляхом виведення представників зі складу учасників справи (осіб, які беруть участь у справі), доповнено відповідні групи новими учасниками, відкориговано права та обов'язки, умови їх реалізації тощо. На такі перетворення в частині правової регламентації правосуб'єктності вплинув, насамперед, характер інтересу певного учасника судового процесу.

Серед усіх учасників судового процесу в цивільному судочинстві специфічне становище завжди посідали і посідають до сьогодні органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, які покликані виражати волю держави в цивільній процесуальній сфері. До таких органів законодавцем віднесено чимало суб'єктів, для кожного з яких закон передбачає відповідні форми участі в цивільному судочинстві, що пов'язано із виконуваними функціями в сфері захисту цивільних прав, свобод чи інтересів. У складі таких органів й прокуратура.

Аналіз судової практики свідчить про активну роль прокуратури в цивільному судочинстві, особливо у справах, які мають специфічне суспільне, державне значення. Проте, прокурорська активність не завжди сприймається такою, що відповідає ідеології змагальності цивільного судочинства. Подекуди, прокуратура безпідставно перебирає на себе функції органів державної влади, органів місцевого самоврядування в контексті звернення до суду із позовами, невиправдано втручається в хід цивільного судочинства тощо. Тому наявні проблеми теоретичного та практичного характеру, пов'язані із цивільним процесуальним становищем прокурора, об'єктивно потребують наукового аналізу, висновків та пропозицій, спрямованих на оптимізацію захисту цивільних прав, свобод та інтересів за участю прокурора.

У запропонованому дослідженні розкривається зміст однієї з фундаментальних складових становища органів прокуратури в цивільному судочинстві – інтересу. Звертається увага на відсутність наукових досліджень в даному напрямі, тоді як від характеру інтересу залежить не лише регламентація правосуб'єктності цивільним процесуальним законодавством, а й специфіка прокурорського представництва та способи його реалізації. Демонструється певна невідповідність положень статті 131¹ Конституції України положенням частини 2 статті 2, статті 23 Закону України «Про прокуратуру», та статей 56, 57 ЦПК України, положенням підзаконних актів, а, звідси, й підстави наявних у цивільній процесуальній доктрині поглядів чи висновків про характер інтересу прокурора в цивільному судочинстві.

Ключові слова: *цивільне судочинство, інтерес, правосуб'єктність, учасники судового процесу, учасники справи, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, прокурор, справи про відшкодування шкоди, справи про позбавлення батьківських прав.*

Grabovska O. O. Interest as a component of prosecutor's position paradigm in civil proceedings

Since Ukraine gained independence, civil procedural legislation has been constantly transformed. The latest edition of the Civil Procedure Code of Ukraine (hereinafter – CPC of Ukraine), which was adopted in 2017, is also periodically supplemented with new provisions according to today's needs. All institutions underwent changes, including the legal personality institution. Not only traditional names of groups of subjects of civil procedural legal relations have been changed, but also their division has been carried out in a new way, by removing

representatives from the participants in the case (persons participating in the case), the corresponding groups have been supplemented with new participants, the rights and obligations have been adjusted connections, conditions of their implementation, etc. Such transformations in part of the legal regulation of legal personality were influenced, first of all, by the nature of the interest of a certain participant in the legal process.

Among all the participants in the judicial process in civil proceedings, a specific position has always been held by bodies and persons who are granted the right to appeal to the court in the interests of other persons, who are called to express the will of the state in the civil procedural sphere. Legislator includes many subjects to such bodies, for each of which the law provides for appropriate forms of participation in civil proceedings, which is related to the performed functions in the field of protection of civil rights, freedoms or interests. The prosecutor's office is part of such bodies.

The court practice analysis shows the active role of the prosecutor's office in civil proceedings, especially in cases that have a specific social and state significance. However, prosecutorial activity is not always perceived as corresponding to the ideology of competitive civil justice. In some cases, the prosecutor's office unjustifiably takes over the functions of state authorities, local self-government bodies in the context of filing lawsuits, interferes in the course of civil proceedings, etc. Therefore, existing theoretical and practical problems related to the civil procedural position of the prosecutor objectively require scientific analysis, conclusions and proposals aimed at optimizing the protection of civil rights, freedoms and interests with the participation of the prosecutor.

The proposed study reveals the content of one of the fundamental components of the position of the prosecutor's office in civil proceedings – interest. Attention is drawn to the lack of scientific research in this direction, while the nature of interest depends not only on the regulation of legal personality by civil procedural legislation, but also on the specifics of prosecutorial representation and methods of its implementation. A certain inconsistency of the provisions of Article 1311 of the Constitution of Ukraine with the provisions of Part 2 Article 2, Article 23 of the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" and Articles 56, 57 of the CPC of Ukraine, with the provisions of by-laws, and, hence, the basis of views or conclusions in the civil procedural doctrine is demonstrated on the nature of the prosecutor's interest in civil proceedings.

Key words: civil proceedings, interest, legal personality, participants in the legal process, participants in the case, bodies and persons authorized by law to apply to the court in the interests of other persons, prosecutor, damage compensation cases, cases of deprivation of parental rights.

Вступ. Питання правосуб'єктності в цивільному судочинстві, тобто здатності бути суб'єктом цивільних процесуальних відносин, посідати певне місце у складі учасників судового процесу, розпоряджатися передбаченими законом правами та виконувати обов'язки тощо, завжди були предметом уваги теоретиків і практиків. Це пояснюється специфічним місцем інституту правосуб'єктності в системі інститутів цивільного процесуального права та його значенням в контексті виконання завдань та досягнення мети цивільного судочинства, закріплених у частині 1 статті 2 ЦПК України.

В усіх дослідженнях, присвячених проблематиці правосуб'єктності в цивільному судочинстві, класифікації учасників судового процесу, становища конкретного суб'єкта тощо, як правило, в першу чергу, звертається увага на характер інтересу відповідного суб'єкта у судовій діяльності.

Інтерес – категорія багатоаспектна. Інтерес є компонентом людського свідомого буття.

Будь-яка людська діяльність, незалежно від того, чи зумовлена вона власними міркуваннями або потребами, чи функціональними обов'язками в силу виконуваних фахових повноважень, обумовлена інтересом. Інтерес – рушійна сила вжиття певних заходів, їх активізації чи, навпаки, інертності у їх вжитті тощо.

Мотиваційні установки людської психіки обумовлюють різні напрями заінтересованості особистості, в тому числі й правовий. Зокрема, в цивільному судочинстві у кожного учасника судового процесу інтерес є специфічним і залежить від багатьох факторів. Специфічним є він й у прокурора як учасника цивільного судочинства, незважаючи на те, що характер інтересу прокурора часто ототожнюють з інтересом органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших учасників справи, оскільки законодавець і прокурора, і органи, й інших суб'єктів, об'єднав у підгрупі учасників справи під назвою «органи та особи, яким законом

надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб» (частина 3 статті 42 ЦПК України). Це зумовлює потребу у дослідженні характеру інтересу прокурора в цивільному судочинстві, виявлення його специфічних ознак, і, як наслідок, обґрунтованості віднесення прокурора до складу учасників справи. Необхідним видається також пошук відповіді на питання про вплив інтересу прокурора на реалізацію ним прав та обов'язків в цивільному судочинстві.

Матеріали та методи. Аналіз наукових та навчальних праць свідчить про те, що питанням характеру інтересу прокурора як учасника провадження у цивільних справах, належної уваги не приділяється. Проте, у спеціальних дослідженнях категорію «правовий інтерес» обґрунтовано пов'язують з процесом вирішення завдань, що постають перед сучасними державними та правовими інституціями, і розуміють як «формально визначену та гарантовану державою необхідність суб'єктів права передбаченими законом засобами та способами обирати модель своєї суспільної поведінки задля задоволення власних потреб і досягнення цілей, яка реалізуються ними у формі правових відносин» [1, с. 1, 5].

З огляду на специфіку цивільної процесуальної діяльності інтерес її учасників – це викликані потребами певного роду міркування, пов'язані з нормативним регулюванням права на судовий захист, які зумовлюють прагнення досягти відповідної мети, що спонукає до вжиття відповідних заходів, активної поведінки задля досягнення прийняттого результату правосуддя.

Категорія «інтерес» є фундаментальною для правового регулювання цивільних процесуальних відносин, оскільки обумовлює регламентацію правосуб'єктності в цивільному судочинстві цивільним процесуальним законом, зумовлює віднесення того чи іншого суб'єкта до певної групи та підгрупи суб'єктів, визначає специфіку прав та обов'язків, способи, тактику цивільної процесуальної діяльності тощо. Тому метою дослідження стало виявлення специфіки інтересу прокурора в цивільному судочинстві та його взаємозв'язки

із регламентацією правосуб'єктності прокурора цивільним процесуальним законодавством, причини, що зумовлюють розбіжності у наукових висновках щодо права прокурора здійснювати представництво не лише суспільних чи державних інтересів, а й інтереси окремих приватних осіб. На підставі аналізу законодавства та судової практики, завданням було також розробка теоретичних положень щодо характеру інтересу прокуратури в цивільному судочинстві як передумови реалізації ним прав та виконання обов'язків.

Задля отримання результатів використувалися різноманітні методи наукового пізнання, зокрема, *емпіричний*, який дозволив проаналізувати сучасні наукові погляди та висновки про становище прокурора в цивільному судочинстві як учасника справи, зробити коректні висновки, обробити та осмислити одержані дані, запропонувати власні підходи; *системний метод* дозволив розглянути питання природи інтересу прокурора у взаємозв'язках із різними складовими цивільного судочинства: основоположними засадами (принципами), змістом прокурорського представництва як конституційної функції прокуратури, формами (способами) участі прокурора, що дозволило виявити закономірності та причини розбіжностей; *порівняльний метод* дозволив стисло продемонструвати генезу правового регулювання участі прокурора в цивільному судочинстві та розвиток наукової думки у цьому напрямі, тощо.

Результати. Коло учасників судового процесу в цивільному судочинстві є досить великим та різноманітним: у справах позовного провадження це сторони, треті особи, заявники та заінтересовані особи в справах окремого провадження, стягувачі та боржники в справах наказного провадження тощо. Кожен з них має власний специфічний інтерес у цивільному судочинстві. Приміром, позивач – приватна особа, відповідно, має й приватний характер заінтересованості, й вживає усіх заходів, аби досягти прийняттого результату правосуддя безпосередньо для себе.

У експертів, спеціалістів, свідків, інших учасників судового процесу, яких законо-

давець об'єднав у групу під назвою «Інші учасники судового процесу» в статті 65 ЦПК України, приватно-правовий інтерес у процесі, в рішенні суду, взагалі відсутній. Зокрема, експерт у цивільному судочинстві виконує свої професійні обов'язки, пов'язані із підготовкою експертного висновку як засобу доказування та інформаційного джерела щодо встановлюваних судом фактів.

Що ж стосується характеру інтересу такого учасника судового процесу як прокурор, то він явно відрізняється в силу багатьох факторів, серед яких, зокрема, специфіка виконуваних прокурорами повноважень в системі правоохоронної діяльності, характер представництва у цивільному судочинстві, співвідношення змагальних засад цивільного судочинства в Україні та участі прокурора у такому форматі процесу тощо.

У даному сенсі, насамперед, звертає на себе увагу та обставина, що ані в Конституції, ані в Законі України «Про прокуратуру», ані в цивільному процесуальному законодавстві України про інтерес будь-якого суб'єкта, як правову категорію, не йдеться. Це питання процесуальної доктрини. Водночас, ЦПК України відносить прокурора до складу основних учасників судового процесу – учасників справи (стаття 42). Об'єднання законодавцем різних за своєю правовою природою учасників суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин в одній статті під назвою «учасники справи» не є випадковим. І хоча в ЦПК України не міститься положення, яке б розкривало критерії об'єднання осіб, зазначених у статті 42, кожному процесуалісту відомо, що головним таким критерієм є наявність правового інтересу.

Для розуміння характеру інтересу прокурора в цивільному судочинстві, видається логічним, насамперед, звернутися до змісту функції прокуратури в даній сфері суспільних відносин.

Згідно із частиною 3 статті 131¹ Конституції України, прокуратура у суді здійснює **представництво** інтересів держави у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

У частині 2 статті 2, статті 23 Закону України «Про прокуратуру» йдеться про

функцію представництва інтересів громадянина або держави в цивільному судочинстві, а частина 1 розкриває зміст представництва: представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом. Отже, в Конституції України йдеться лише про інтереси держави, а у Законі України «Про прокуратуру» – й про захист інтересів громадянина як предметний напрям прокурорської діяльності.

ЦПК України не містить положень, у яких йшлося б про прокурорське представництво як функцію в цивільному судочинстві, не розкривається його зміст, закріплено лише способи реалізації представництва, які прийнято називати «формами участі прокурора в цивільному судочинстві». Такими способами, відповідно до частини 3 статті 56 ЦПК України є: 1) звернення до суду з позовною заявою; 2) вступ у вже відкрите провадження. Про те, в чий інтересах прокурор має право звернутися до суду, або вступити у вже відкрите провадження, не йдеться. Водночас, законодавча теза частини 3 статті 56 ЦПК України про те, що звернення прокурора з позовом до суду, або вступ у вже відкрите провадження можливі у «визначених законом випадках», дає привід для демонстрації положення, закріпленого у частині 2 статті 23 Закону України «Про прокуратуру», який є базовим для діяльності прокуратури в Україні: прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист.

Отже, у предметному регулюванні способів реалізації представницької функції проку-

ратурою в цивільному судочинстві цивільним процесуальним законом, також одночасно фігурують й інтереси особи, й інтереси держави. Проте, очевидними є й законодавчі обмеження, причому як у представництві інтересів особи, так і інтересів держави, адже й представництво інтересів держави в суді, відповідно до частини 3 статті 23 Закону України «Про прокуратуру», здійснюється прокурором у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесення повноваження, а також у разі відсутності такого органу.

В контексті співвідношення інтересів держави та інтересів особи як складової становища прокурора в цивільному судочинстві, не можна оминати й статтю 57 ЦПК України, якою встановлено права прокурора в цивільному судочинстві. Та оскільки положення цієї статті наводитимуться далі, наразі видається обґрунтованим зазначити про таке: у частинах 1–3 статті 57 ЦПК України йдеться про представництво прокурором інтересів особи.

Слід відмітити, що для реалізації прокурами своєї функції значення мають не лише Конституція України, Закон України «Про прокуратуру», ЦПК України, інші кодифіковані акти та закони, а й Накази Генерального прокурора.

Так, у пункті 2 Наказу Генерального прокурора № 389 від 21.08.2020 р. «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді» зазначено, що завданнями здійснення представництва в суді визначити захист інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду.

Як бачимо, Наказ також акцентує увагу прокурорів виключно на інтересах держави. Вірогідно, таке становище пояснюється тенденцією, яка набула поширення в останній період часу, та згідно із якою права, свободи та інтереси певної особи підлягають захисту, насамперед, органом держави, який уповноважений на це законом. Прокуратура ж перебирає на себе повноваження органу, якщо він не виконує своїх обов'язків, або ж виконує у неналежний спосіб [2, с. 37–46]. Водночас, аналіз положень законодавчих актів, які є основними у регулюванні функції прокурорського представництва в цивільному судочинстві, дають підставу для висновку про право прокурора представляти інтереси особи та інтереси держави, але таке представництво має обмеження. До того ж, у будь-якому разі, не зважаючи на способи реалізації своєї функції у суді, прокурор діє від імені держави, і такого роду представництво не слід ототожнювати із представництвом, яке здійснюється, приміром, адвокатом. Оскільки, зокрема, незалежно від підстав, передумов, причин тощо здійснення прокурором представництва в цивільному судочинстві, цивільний процесуальний закон застережує про відсутність у прокурора права укладати мирову угоду, а відмова прокурора від поданої ним заяви або зміна позовних вимог не позбавляє особу, на захист прав, свобод та інтересів якої подано заяву, права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги у первісному обсязі. До того ж, якщо особа, яка має цивільну процесуальну дієздатність і в інтересах якої подана заява, не підтримує заявлених вимог, суд залишає заяву без розгляду (частини 1, 2, 3 статті 57 ЦПК України). Що ж стосується адвоката, то довіритель має право у виданій адвокату довіреності обмежити адвоката у вчиненні певних процесуальних дій, подати до суду заяву про припинення представництва або обмеження повноважень адвоката (стаття 64 ЦПК України).

Вертаючись до питання про місце прокурора у складі учасників справи з точки зору характеру заінтересованості, видається доречним зазначити, що науковцями абсо-

лютно обґрунтовано дана група учасників судового процесу сприймається такою, що посідає специфічне становище у порівнянні із іншими групами учасників, й специфічність ця зумовлена, насамперед, наявністю правового інтересу.

Водночас, з огляду на проблематику становища прокурора в цивільному судочинстві та природи його інтересу, привертає увагу досить розповсюджена думка про те, що «учасники справи – це особи, спір про права та обов'язки яких вирішуються під час розгляду справи судом» [3, с. 92].

Таке твердження є вірним лише стосовно сторін, третіх осіб тощо, у яких наявний приватний характер інтересу. Прокурор же, як учасник справи, такими якостями законодавцем не наділений. І у разі подання ним позову чи заяви до суду, і у разі вступу у вже відкрите провадження, він не є стороною спору в матеріальному сенсі, а діє як представник з публічно-процесуальним характером інтересу. Власне, й у самій назві підгрупи учасників судового процесу «органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб», до якої віднесено прокурора частиною 4 статті 42 ЦПК України, законодавець відбив ідеологічну складову участі таких учасників цивільного судочинства.

Таке розуміння становища прокурора домінувало у цивільній процесуальній доктрині здавна. Правило про те, що у цивільному судочинстві позивачем є той, в інтересах кого відкрито провадження у справі і здійснюється судочинство, є своєрідною аксіомою, адже навіть у разі ініціювання цивільного провадження прокурором, процес здійснюється від імені і на захист прав, свобод чи інтересів певної особи, громади, держави тощо, рішення ухвалюється щодо прав та обов'язків сторін а не прокурора.

З цього приводу ще у 1954 році представник київської школи цивілістики Штутін Я.Л. писав, що «прокурора не можна розглядати як сторону в цивільному процесі ні в процесуальному, ні в матеріально-правовому відношенні» [4, с. 129].

Наведена точка зору може бути піддана критичному осмисленню в частині процесуального інтересу прокурора, але що стосується матеріального аспекту видається, що й сьогодні наведена думка є актуальною, оскільки відповідає загальній ідеології становища прокурора в цивільному судочинстві, особливо у справах позовного провадження, яке є основним у зв'язку із тим, що більшість цивільних справ розглядається судами саме в цьому порядку, до того ж, дія положень цивільного процесуального закону, якими урегульовано порядок вирішення справ позовного провадження, розповсюджується на інші види проваджень, з окремими винятками та доповненнями.

Водночас, розробники останньої редакції ЦПК України дещо відійшли від сталих доктринальних установок. В контексті питання про те, хто є позивачем у цивільній справі в разі подання прокурором позову до суду, законодавцем запропоновано наступне: 1) у разі відкриття провадження за позовною заявою особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (крім прокурора), особа, в чій інтересах подано позов, набуває статусу позивача; 2) у разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача; 3) статусу позивача прокурор набуває лише у разі відсутності органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду (частина 5 статті 56 ЦПК України).

Як бачимо, розробниками чинної редакції ЦПК України оминато питання про те, хто є позивачем у разі, якщо процес ініційовано прокурором в інтересах певної особи, приміром, малолітнього. Очевидно, на це вплинуло положення частини 3 статті 131¹ Конституції України. До того ж, останнє положення дещо вибивається з загальноприйнятої аксіоми, про яку йшлося вище. Ймовірно, воно зумовлено потребами чи проблемами судової практики, або ж припущенням про можливість виникнення таких ситуацій у судах.

У даному випадку видається, що питання про становище прокурора в цивільному судочинстві, в будь-якому його аспекті, в тому числі й щодо характеру юридичної заінтересованості, цікаво і доцільно розглядати крізь призму судової практики, а судова практика свідчить про те, що в окремих випадках невизначеність характеру інтересу прокурора впливає на виникнення та хід судового процесу, а отже, на захист прав, свобод та інтересів. Прикладом може слугувати, зокрема, справа про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення природоохоронного законодавства, ініційована першим заступником керівника Білоцерківської місцевої прокуратури Київської області у Володарському районному суді Київської області в інтересах держави в особі Лобачівської сільської ради Володарського району Київської області.

В обґрунтування позову прокурор зазначив, що «вироком Володарського районного суду Київської області відповідача було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 246 Кримінального кодексу України та встановлено, що на ділянці лісового фонду, яка знаходиться в адміністративних межах Лобачівської сільської ради Володарського району Київської області, за межами населеного пункту, розпорядником якої є Київська обласна державна адміністрація, відповідачем здійснено незаконну порубку дерев».

Посилаючись на статтю 1166 Цивільного кодексу України, прокурор просив суд стягнути з відповідача в інтересах Лобачівської сільської ради Володарського району Київської області завдану майнову шкоду, а також понесені ним судові витрати. Рішенням суду першої інстанції позовні вимоги прокурора було задоволено.

Апеляційним судом рішення районного суду було скасовано та ухвалено нове рішення про відмову у позові прокурора.

Мотиви апеляційного суду були наступними: прокурором не надано суду належних та допустимих доказів порушення відповідачем прав, інтересів чи завдання шкоди саме сільській раді, оскільки матеріальна шкода заподіяна державі в особі Київської облас-

ної державної адміністрації, а ліс та земельна ділянка відносяться до лісового фонду, постійним користувачем якої є Держлісгосп України, вона знаходиться за межами населеного пункту Лобачів Володарського району Київської області. Прокурором також не надано доказів того, що Лобачівська сільська рада Володарського району Київської області є розпорядником чи власником незаконно порубаних відповідачем дерев та земельної ділянки, на якій вони були розміщені, а також, що сільська рада визнана потерпілою стороною у кримінальній справі.

Прокурор оскаржив рішення апеляційного суду до суду касаційної інстанції. Касаційну скаргу було задоволено.

У своїй постанові, окрім іншого, Верховний Суд зазначив, що скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову прокурора, апеляційний суд виходив із того, що Лобачівська сільська рада Володарського району Київської області є неналежним позивачем у справі, так як така шкода за вирок суду має бути відшкодована Київській обласній державній адміністрації. Проте апеляційний суд не врахував, зокрема, що пунктом 4 частини 1 статті 69-1 Бюджетного кодексу України встановлено, що до надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів належить 70 відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, в тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад – 50 відсотків, обласних бюджетів та бюджету АР Крим – 20 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя – 70 відсотків. Таким чином, шкода, заподіяна порушенням природоохоронного законодавства, відшкодовується шляхом перерахування коштів на єдиний розподільчий каначейський рахунок відповідної місцевої ради, на адміністративній території якої скоєно правопорушення, на користь зведеного бюджету, із якого місцевим органом Держав-

ної казначейської служби України в подальшому розподіляються конкретні суми коштів до Державного, обласного та місцевого бюджетів у вказаному вище співвідношенні.

У підсумку Верховний Суд зазначив, що Лобачівська сільська рада Володарського району Київської області є належним позивачем, оскільки відповідач здійснив незаконну порубку дерев на її території, розподілення коштів до Державного, обласного та місцевого бюджетів здійснюватиметься згідно вимог статей 29, 69-1 Бюджетного кодексу України [4].

Наведений приклад засвідчує важливість для судової практики правильного висновку у питаннях про те, в інтересах якого суб'єкта чи суб'єктів прокурором подано позов до суду та проблеми, які можуть виникнути. Окрім того, наведений висновок Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, підтверджує наведену вище тезу про те, що у разі подання прокурором до суду позову, позивачем, як правило, є особа (грумада, суспільство та держава), в інтересах яких прокурором подається позов чи заява до суду, при цьому прокурор виконує представницьку функцію, передбачену Конституцією України.

Справи про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства, є специфічними з багатьох точок зору, й, зокрема, з точки зору заінтересованості у них не лише окремої громади, а й усього суспільства в цілому, інтерес тут носить глобальний характер, а у деяких випадках може виходити за межі інтересів однієї держави. Втім, прокурор уповноважений законом реагувати не лише на порушення вимог закону такого роду, а й на інші.

Візьмем, до прикладу, справи про позбавлення батьків батьківських прав, про відібрання дитини від матері, батька, від інших осіб, з якими проживає дитина.

Частина 1 статті 165, частини 2 та 5 статті 170 Сімейного кодексу України передбачають право прокурора на звернення до суду з позовами про позбавлення батьків батьківських прав, про відібрання дитини від матері, батька, від інших осіб, з якими проживає дитина.

Немає сумніву у тому, що у таких випадках прокурор діє, насамперед, в інтересах дитини. Водночас, суспільні інтереси тут також є очевидними, адже суспільству не байдуже в яких умовах зростають діти, якими громадянами вони стануть у майбутньому тощо. Тобто, і у таких випадках інтереси окремих приватних осіб переплітаються з суспільними, державними.

Діяльність прокурора переважно в інтересах дитини у таких категоріях цивільних справ, не може не викликати міркування про співвідношення висновків про те, що в усіх випадках звернення прокурора до суду із позовом, позивачем є особа, в інтересах якої його подано, адже позивачем, згідно частини 1 статті 47 ЦПК України може бути повнолітня фізична особа. Тобто наявною є певна колізія. Водночас, думка про те, що саме особа, громада, суспільство та держава в цілому, в інтересах яких подано позов до суду, і мають посідати процесуальне становище позивачів, підкріплюється положеннями статті 57 ЦПК України, яка встановлює процесуальні права прокурора. Так, згідно із частиною 1 зазначеної статті, прокурор має процесуальні права та обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду. Отже, права та обов'язки прокурора безпосередньо пов'язані з суб'єктом, в інтересах якого він діє у суді. Обмеження ж прокурора у праві на розпорядження таким класичним диспозитивним правом як право укладати мирову угоду, також переконує у думці про те, що прокурор не є стороною, адже укладення мирової угоди – виключне право сторін, оскільки, згідно із частиною 1 статті 207 ЦПК України, мирова угода має стосуватися лише прав та обов'язків сторін.

Підтвердженням того, що позивачем є саме та особа, в інтересах якої прокурором подано позов до суду, є й положення, закріплене у частині 2 статті 57 ЦПК України: відмова прокурора, який звернувся в інтересах інших осіб, від поданої ним заяви або зміна позовних вимог не позбавляє особу, на захист прав, свобод та інтересів якої подано заяву, права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги в повному обсязі.

Окрім того, якщо особа, яка має цивільну процесуальну дієздатність і в інтересах якої подана заява, не підтримує заявлених позовних вимог, суд залишає заяву без розгляду (частина 3 статті 57 ЦПК України).

Наведені міркування з приводу можливості вважати прокурора позивачем у разі подання ним позову в інтересах інших осіб, державних чи суспільних інтересах, зобов'язує звернути також увагу на ту обставину, що законодавцем у статті 42 ЦПК України, якою встановлено склад учасників справи, у частині 1 йдеться про сторони та третіх осіб у справах позовного провадження, у частині 2 – про заявника та боржника у справах наказного провадження, у частині 3 – про заявників, інших заінтересованих осіб у справах окремого провадження. У частині ж 4 сформульовано наступне положення: у справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. І у цьому прикладі законодавчої регламентації правосуб'єктності в цивільному судочинстві відбився статус прокурора як можливого учасника справи, тоді як, приміром, позивач та відповідач у справах позовного провадження є обов'язковими суб'єктами.

Наведені вище положення законодавства, міркування про інтерес прокурора в цивільному судочинстві, який впливає на його становище й у разі подання ним позову, й у разі вступу у вже відкрите провадження між сторонами, в інтересах інших осіб, суспільних чи державних інтересах, видається в цілому обґрунтованою позиція законодавця, який прокурора називає «органом, якому законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб». Водночас, характер інтересу прокурора в цивільному судочинстві зумовлює очевидність потреби в її уточненні, додавши й інтереси суспільства та держави, які, безумовно, взаємопов'язані.

Висновки. Таким чином, з огляду на зазначене, видаються обґрунтованими наступні висновки:

1. Інтерес прокурора в цивільному судочинстві – це переконання, потреба, прагнення, які зумовлені передбаченим законом місцем прокуратури в системі державних органів, на які покладається функція представництва (захисту прав), та досягається у способи, які в цивільній процесуальній доктрині прийнято називати «формами участі прокурора» в цивільному судочинстві.

2. Правовий інтерес прокурора в цивільному судочинстві має комплексний характер, оскільки інтереси окремої особи, суспільні чи державні інтереси взаємопов'язані та взаємообумовлені.

3. Підставою наукових висновків про те, що прокуратура у сучасному цивільному судочинстві, у зв'язку із розвитком змагального процесу, діє виключно в інтересах держави, а приватні інтереси не підпадають під її захист, є положення статті 131¹ Конституції України, відповідно до якої прокуратура здійснює представництво держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

4. Конституційне положення про діяльність прокурора в інтересах держави, що передбачено статтею 131¹ Конституції України, – не є абстрактним, у кожному конкретному випадку воно конкретизується. Тому конструкція «діяльність прокурора в інтересах держави в особі...», якою оперує судова практика, є прийнятною з огляду на специфіку змісту становища прокуратури в цивільному судочинстві.

5. Державний характер прокурорського представництва в цивільному судочинстві зумовлює висновок про те, що позивачем у справах, ініційованих прокурором, є особа (громада, суспільство, держава), в інтересах яких подано позов, за винятком, встановленим частиною 5 статті 56 ЦПК України.

Список використаних джерел:

1. Солдатенко С. В. Правовий інтерес: загальнотеоретична характеристика. Автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків. 2014. С. 1, 5.
2. Грабовська О. О. Співвідношення прав (обов'язків) органів державної влади, органів місцевого самоврядування та прокуратури в контексті звернення до суду з позовами про відшкодування шкоди,

завданій порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Випуск 6. 2022. С. 37–46.

3. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. За заг. ред. Василюк Н. В., Гулька Б. І., Кота О. О. Київ. ВД «Дакор», 2021. С.92.

4. Штутін Я. Л. Лекції з радянського цивільного процесу. Вид-во Київського держ. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. С. 129.

5. Постанова Верховного Суду у справі № 364/1080/16-ц.

References:

1. Soldatenko, S.V. (2014). Pravovyi interes: zahalnoteoretychna kharakterystyka [Legal interest: general theoretical characteristic]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv. P. 1, 5 [in Ukrainian].

2. Hrabovska, O. (2022). Spivvidnoshennia prav (obov'iazkiv) orhaniv derzhavnoi vlady, orhaniv mistsevoho samovriaduvannia ta prokuratury v konteksti zvernennia do sudu z pozovamy pro vidshkoduvannia shkody, zavdanoi porushenniam zakonodavstva pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha [Correlation of rights (obligations) of state authorities, local self-government bodies and the prosecutor's office in the context of applying to court with claims for damage compensation caused by violations of environmental protection legislation]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii – Actual problems of domestic jurisprudence*. Issue 6. P. 37–46 [in Ukrainian].

3. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar (2021) [Civil Procedure Code of Ukraine: scientific and practical commentary]. (Vasylun, N.V., Gulka, B.I, Kota, O.O. Eds.). Kyiv. VD "Dakor", P. 92 [in Ukrainian].

4. Shtutin, Y.L. Lektsii z radianskoho tsyvilnoho protsesu [Lectures on the Soviet civil process]. Type of Kyiv T.G. Shevchenko state university. P. 129 [in Ukrainian].

5. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 364/1080/16-ts [Resolution of the Supreme Court in case No. 364/1080/16-ts] [in Ukrainian].